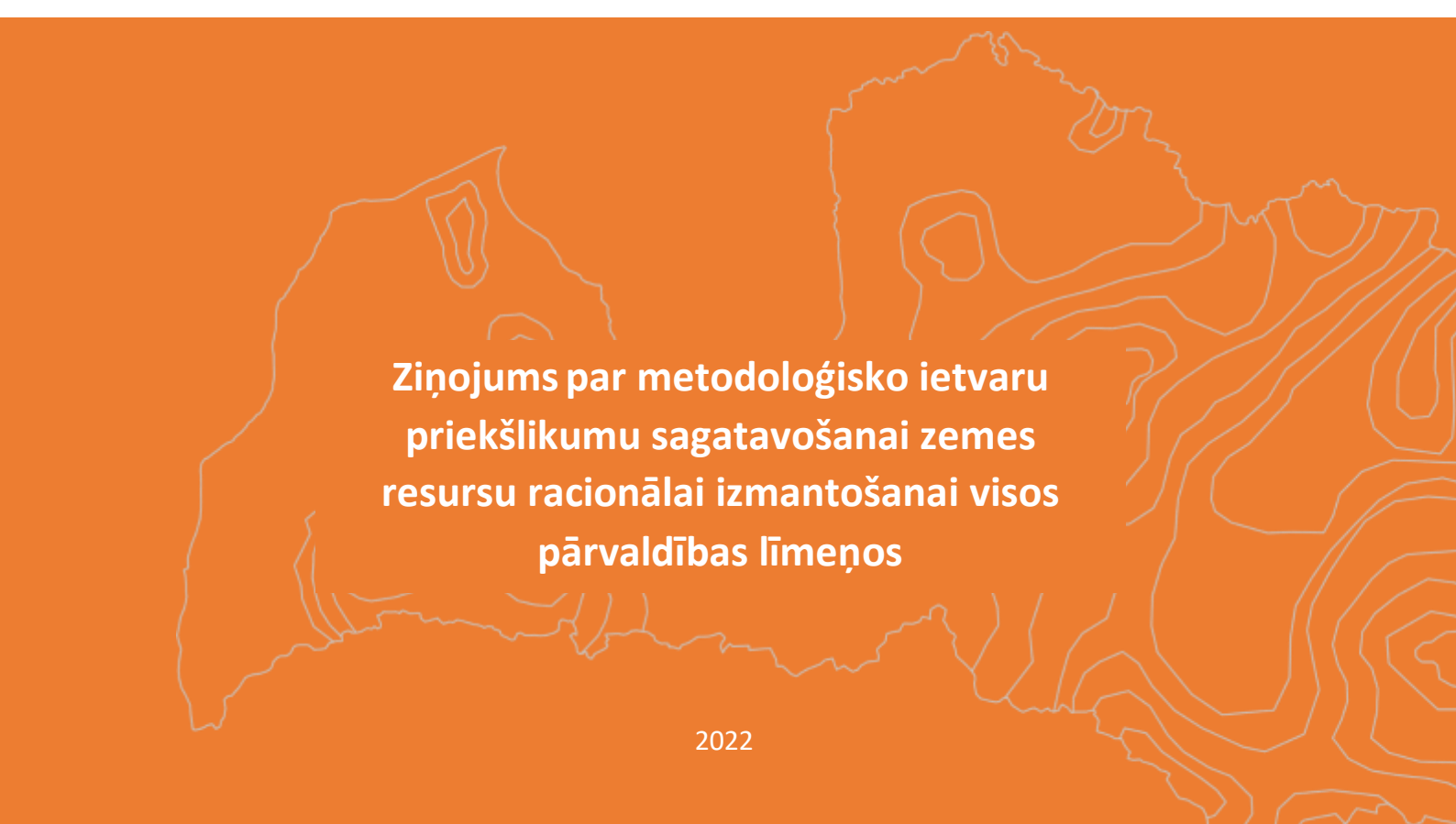

**ILGTSPĒJĪGA ZEMES RESURSU
UN AINAVU PĀRVALDĪBA**

Valsts pētījumu programmas
“Ilgtspējīga teritorijas attīstība un racionāla zemes resursu izmantošana”
projekts Nr. VPP-VARAM-ITAZRI-2020/1-0002

“Ilgtspējīga zemes resursu un ainavu pārvaldība:
izaicinājumu novērtējums, metodoloģiskie risinājumi un priekšlikumi”
([LandLat4Pol](#))

**Ziņojums par metodoloģisko ietvaru
priekšlikumu sagatavošanai zemes
resursu racionālai izmantošanai visos
pārvaldības līmeņos**

VPP projekts	LandLat4Pol
Aktivitāte	WP4: Vadlīniju izstrāde un priekšlikumu sagatavošana
Rezultāts	Metodoloģiskais ietvars priekšlikumu ieviešanai
Periods	M 18
Sagatavots	2022.gadā

Saturs

SAĪSINĀJUMI	4
IEVADS	5
IETVARŠ PRIEKŠLIKUMU SAGATAVOŠANAI UN IEVIEŠANAI	6
NACIONĀLAIS ZEMES PĀRVALDĪBAS LĪMENIS	7
PAŠVALDĪBU ZEMES PĀRVALDĪBAS LĪMENIS	15
ZEMES LIETOTĀJU ZEMES PĀRVALDĪBAS LĪMENIS	17
PRIEKŠLIKUMI STARPLĪMEŅU KOMPETENCĒM	18
IETEIKUMI POLITIKAS VEIDOŠANAI UN TERITORIJAS ATTĪSTĪBAS PLĀNOŠANAS INSTRUMENTU UZLABOŠANAI, IEVĒROJOT NĀKOTNES IZAICINĀJUMUS	19

Saīsinājumi

ZRI	Zemes resursu izmantošana
VARAM	Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija
ES	Eiropas Savienība
NVO	Nevalstiska organizācija
ZPL	Zemes pārvaldības līmenis
MK	Latvijas Republikas Ministru kabinets
Latvija 2030	Latvijas Ilgtspējīgas attīstības stratēģija
NAP	Nacionālais attīstības plāns
CSP	Centrālā statistikas pārvalde
EM	Ekonomikas ministrija
ZM	Zemkopības ministrija
PKC	Pārresoru koordinācijas centrs
VK	Valsts kanceleja
TP	Teritorijas plānojums / teritorijas plānošana
ZK	Zemes konsolidācija
ATR	Administratīvi teritoriālā reforma
VLP	Vērtībās balstīta teritorijas plānošana

Ievads

Ievērojot Valsts pētījumu programmas “Ilgtspējīga teritorijas attīstība un racionāla zemes resursu izmantošana” mērķus un uzdevumus, šī **ziņojuma mērķis ir piedāvāt metodoloģisko ietvaru pētījumā izvirzīto priekšlikumu sagatavošanai zemes resursu racionālai izmantošanai visos pārvaldības līmeņos**. Veicot pētījumu un izvērtējot zemes resursu izmantošanas (ZRI) juridisko ietvaru, tika sagatavoti secinājumi un priekšlikumi tā pilnveidošanai (D2.1.). ZRI juridiskais ietvars tika izvērtēts nozaru politikas plānošanas un teritorijas attīstības plānošanas kontekstā. Pētījuma mērķi tiešā veidā vērsti uz zemes resursu efektīvāku izmantošanu, ievērojot politikas jomas un izaicinājumus, kurām ir teritoriāla ietekme, t.sk. zemes, vides, telpiskās attīstības, lauksaimniecības un mežsaimniecības politikas. Pētījums netika veikts katrā pētāmā nozarē, pētot tās atsevišķi. Pētījuma objekts – *ZRI pārvaldība*. Pētījumā tika iekļautas nozares, kuru politikas jomām ir ietekme ZRI, vides aizsardzībā un telpiskajā attīstībā. Tādējādi nozaru politiku izvērtējumā ievērotas lauksaimniecības, mežsaimniecības, nozīmīgu ražošanas un apbūves infrastruktūras teritoriālās intereses.

Šajā ziņojumā tiek piedāvāts metodoloģiskais ietvars priekšlikumu ieviešanai visos trīs zemes pārvaldības līmeņos (ZPL)¹ (Auziņš, 2016) – valsts jeb nacionālajā līmenī, pašvaldību jeb vietējā līmenī un zemes lietotāju jeb mājsaimniecību/uzņēmumu līmenī. Tādējādi priekšlikumus attiecīgi tiek piedāvāts strukturēt, ievērojot minēto līmeņu funkcionālos mērķus ilgtspējīgas attīstības kontekstā. Ar mērķi nodrošināt teritorijas plānojumu izstrādes un īstenošanas saikni, tiek norādīts kādi priekšlikumi un kā tiek sagatavoti un virzīti attiecīgajos ZPL. Ziņojuma veidošanā ir izvēlēta pieeja to strukturēt atbilstoši ZRI juridiskā ietvara izvērtējuma problemātikai un attiecīgi sagatavotajiem priekšlikumiem, raksturojot piedāvātos risinājumus. Tādējādi ziņojuma struktūru veido risinājumi attiecīgi zemes pārvaldības nacionālajam līmenim, pašvaldību līmenim un zemes lietotāju līmenim.

Metodoloģiskais ietvars iekļauj priekšlikumus, kas vērsti uz vispārēju principu ievērošanu un konkrētu rīcību zemes resursu racionālai izmantošanai. Priekšlikumi: primāri virzāmi īstenošanai attiecīgajā ZPL; iekļaujami dažādos tiesību avotos (politikas plānošanas dokumentos, plānos, tiesību aktos u.c.); paredz arī sabiedrības iesaisti (t.sk. profesionāla rakstura NVO) lēmumu veidošanā, pieņemšanā un īstenošanā; saturiski sagatavoti, balstoties uz jaunām zināšanām un diskusiju, iesaistoties kvalificētiem speciālistiem (teritorijas plānotājiem un nozaru ekspertiem) un iedzīvotājiem (līdzdalībniekiem), ievērojot argumentos balstītas plānošanas (angl. *deliberative planning*) pieeju. Rezultātā tiek radīti nepieciešamie priekšnoteikumi zemes resursu racionālai izmantošanai un sekmēta sagatavoto priekšlikumu praktiska ieviešana, ievērojot nozaru nākotnes prioritātes un izaicinājumus, plānošanas dokumentos ietvertos mērķus un starptautiskās saistības, kā arī saistību ar izvēlētajiem alternatīvajiem scenārijiem, raksturojot ražojošās zemes resursu iespējas laika periodos līdz 2030. gadam un līdz 2050. gadam.

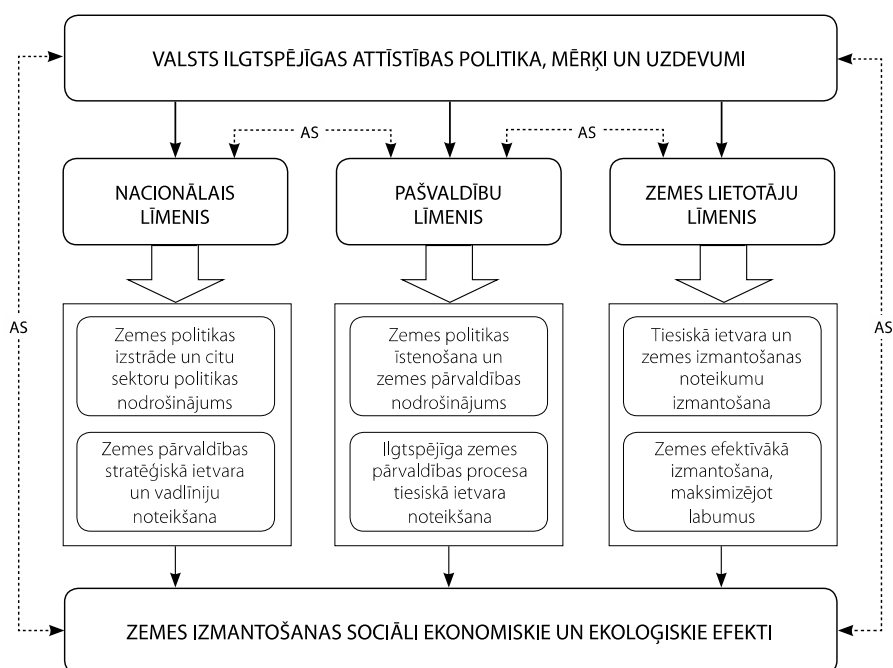
¹ Auziņš, A. Zemes izmantošanas novērtēšana un pārvaldība. Zinātniskā monogrāfija. Rīga: RTU Izdevniecība, 2016. 270 lpp. <https://doi.org/10.7250/9789934107801> – 81. lpp.

Ietvars priekšlikumu sagatavošanai un ieviešanai

Ietvars vērsts uz (1) tiesību avotos (politikas plānošanas dokumentos un normatīvajos aktos) iekļauto stratēģisko uzstādījumu un normatīvā regulējuma pilnveidošanu; (2) saiknes starp teritorijas plānošanas līmeņiem (nacionālais, reģionālais, vietējo pašvaldību) un ZPL (nacionālais, pašvaldību un zemes lietotāju) īstenošanu, ar mērķi identificēt, kur un kas mērķu sasniegšanai uzlabojams; (3) zemes resursu pārvaldībā iesaistīto institūciju un citu līdzdalībnieku atbildību par ZRI plānošanu un īstenošanu; (4) sabiedrības līdzdalības veicināšanu ZRI pārvaldībā, paredzot iesaistes lomu, formu un atgriezenisko saiti; un (5) konceptuālo pieeju un aktuālo procesu iespējamo alternatīvu (saistībā ar scenārijiem racionālākai ZRI) piedāvāšanu, lēmumu pieņemšanai un atbalstam (piem., atbalsta un kompensācijas mehānismu pārdefinēšana).

Ietvaru veido ZRI juridiskā ietvara izvērtējuma rezultātā izvirzītie priekšlikumi (P-01 – P-23) sakārtoti pa ZPL. Tomēr, ievērojot priekšlikumu saturisko formulējumu un ZPL funkcionālās saiknes, vairāku priekšlikumu ieviešanu var attiecināt uz vairākiem līmeņiem. Struktūra attiecīgo priekšlikumu virzīšanai iekļauj (1) priekšlikuma raksturojumu – vērsts uz vispārējiem principiem vai konkrētu rīcību, kādi sagaidāmi ieguvumi; (2) iekļaušanu tiesību avotā – kurā tiesību avotā, cik lielā mērā un kādēļ iekļaujams; (3) atbilstību teritorijas plānošanas līmenim un instrumentiem – kāda ietekme uz plānošanas procesu un ieguvums no instrumenta izmantošanas; (4) institūciju un citu iesaistīto kompetenci – kāda ir attiecīgo līdzdalībnieku atbildība; un (5) sabiedrības līdzdalība – vai un kā sekmēs sabiedrības iesaistīšanos.

Izvērtējot zemes pārvaldības procesus, tajos iekļautos pasākumus un dalībnieku sabiedrisko statusu, valsts un pašvaldību iestāžu funkcionālos mērķus, to izpildei noteiktos uzdevumus, normatīvo regulējumu zemes izmantošanas un aizsardzības jomā, kā arī uzņēmējdarbības, sociālos un ekoloģiskos aspektus zemes izmantošanā, ir identificēti formāli atšķirīgi ZPL. Tādējādi (1) nacionālais līmenis, (2) pašvaldību līmenis un (3) zemes lietotāju līmenis iekļaujas zemes pārvaldības sistēmā, kurā tie ir savstarpēji funkcionāli saistīti ilgtspējīgas attīstības kontekstā (skat. 1. attēlu).

1. attēls. Zemes pārvaldības līmeņu funkcionālā saistība ilgtspējīgas attīstības kontekstā.

[Avots: Auziņš, 2016: 117. lpp. AS – atgriezeniskā saite]

Ilgtspējīgā zemes pārvaldības sistēmā galvenais akcents tiek likts uz zemes izmantošanas ekonomisko, sociālo un ekoloģisko aspektu līdzsvara saglabāšanu. Tas nozīmē, ka konkrētai pašvaldībai, reģionam un valstij ekonomiskās labklājības paaugstināšanā jārēķinās ar attiecīgajā teritorijā esošajiem zemes bioloģiskajiem un minerālajiem resursiem, kā arī radītā piesārņojuma akumulēšanas iespējām, neapdraudot ekoloģiskās sistēmas spēju atjaunoties.

Zemes ilgtspējīgas pārvaldības sistēmā iekļaujas trīs galvenie elementi, kas veido ZPL (skat. 1. attēlu). Katru līmeni pārstāv zemes pārvaldībā iesaistītie subjekti — valsts, pašvaldības un zemes tiesiskie valdītāji. Katram no šiem subjektiem ir noteikta kompetence zemes izmantošanas jautājumos.

Nacionālajā zemes pārvaldības līmenī ir valsts iestādes, kuras nosaka zemes izmantošanas stratēģiskās vadlīnijas un prioritārās tautsaimniecības nozares saistībā ar valsts ilgtspējīgas attīstības politikas mērķiem un uzdevumiem. Valstī atbildīgās iestādes nodrošina nozaru politikas izstrādi, īstenošanu un koordinēšanu. Šajā līmenī tiek risināti tādi jautājumi kā zemes izmantošana tautsaimniecības infrastruktūras attīstībai, valsts drošības un aizsardzības sistēmas modernizācijai un paplašināšanai, kā arī dabas aizsardzības pasākumiem sugu daudzveidības saglabāšanai un tautsaimniecībā saražoto atkritumu utilizācijai.

Pašvaldību zemes pārvaldības līmenī pašvaldības pieņem konkrētus lēmumus par zemes izmantošanas iespējām saskaņā ar attiecīgās teritorijas iedzīvotāju un zemes izmantotāju interesēm, ņemot vērā bioloģiskās sistēmas pašsaglabāšanās iespējas konkrētā vietā, kā arī pozitīvos un negatīvos blakusefektus, kurus rada zemes izmantošana atbilstoši zemes īpašnieku interesēm.

Zemes lietotāju līmenī darbojas zemes īpašnieki un lietotāji, kuri lielā mērā nosaka abu iepriekšminēto ZPL centienus sekmēt zemes izmantošanu tādā veidā, lai saglabātu atjaunojamo bioloģisko resursu atražošanas kapacitāti. Tas nozīmē, ka, nosakot konkrētas zemes vienības izmantošanu iespējami labākajā un efektīvākajā veidā, jāņem vērā arī zemes izmantošanas ekoloģiskie aspekti. Svarīgi atzīmēt, ka zemes gabala izmantošanas ekonomiskais labums pieder zemes īpašniekam, bet ekoloģiskajā labumā tam nākas rēķināties ar sabiedrības interesēm.

Zemes ilgtspējīgas pārvaldības sistēmas **atgriezeniskā saite** nodrošina zemes pārvaldības dalībniekus ar nepieciešamo informāciju savlaicīgai lēmumu pieņemšanai par veicamajām korektīvām un preventīvajām darbībām, lai nodrošinātu zemes izmantošanu atbilstoši ilgtspējīgas attīstības pamatnostādņēm visā valsts teritorijā.

Nacionālais zemes pārvaldības līmenis

P-01: Atsevišķu nozaru – vides un dabas aizsardzības, ainavu pārvaldības, lauksaimniecības un lauku attīstības, mežsaimniecības un ūdenssaimniecības laikā mainīgie starptautiskie un nacionālie tiesību avoti, kuros noteikti ZRI pārvaldības principi, mērķi, rīcības un plāni, liecina par sistēmu, tomēr valstī kopumā iztrūkst kopīgas ZRI pārvaldības kopainas.

P-01.1: Raksturojums

Vērsts uz kopīgas/vienotas ZRI pārvaldības politiku, norādot uz nepieciešamību izveidot (1) “jumta” likumu, iespējams zemes kodeksu vai (2), ievērojot analizēto ārvalstu pieredzi, Zemes pārvaldības likumā paredzēt izveidot platformu starpnozaru sadarbības īstenošanai. Skatīt kontekstā ar priekšlikumu P-02.

P-01.2: Iekļaušana tiesību avotā

Izmaiņas Zemes pārvaldības likumā, jo šobrīd tas kalpo kā galvenais likums zemes pārvaldības jautājumos, tomēr, iespējams, jauna likuma izveide būtu veiksmīgāka, vairāk orientēta uz tā īstenošanu un starpnozaru sadarbību, problēmu risinājumiem, ievērojot izaicinājumus.

P-01.3: Atbilstība teritorijas plānošanas līmenim un instrumentiem

Vienota zemes likuma vai platformas izveide izvirzītu nosacījumus visiem TP līmeņiem un sniegtu virzienu zemes resursu plānošanas procesa uzlabošanai gan zemes lietotājiem/uzņēmumiem, gan vietējās pašvaldības līmenim, izstrādājot TP.

P-01.4: Institūciju un citu iesaistīto kompetence

VARAM galvenokārt būtu atbildīga par “jumta” likuma vai platformas izveidi, reglamentāciju un ieviešanas kārtību.

P-01.5: Sabiedrības līdzdalība

Sabiedrības līdzdalība likuma izstrādē, publiskās apspriešanas laikā. Likuma pieņemšana vai platformas īstenošana sniegtu iedzīvotājiem skaidrāku redzējumu pār galveno ZRI pārvaldības principu īstenošanu, atbildīgo nozaru kompetencēm, kā arī veicinātu pārskatāmāku ZRI pārvaldības procesu un iespējām iesaistīties lēmumu veidošanā.

P-02: Nepieciešams izstrādāt tematiskos plānojumus nacionālajā līmenī, ar mērķi vienot dažādo nozaru intereses, veicināt sadarbības kultūru, paredzēt to sasaisti ar zemāka līmeņa teritorijas plānojumiem, kā arī nodrošināt pastāvīgu ZRI pārraudzību (monitoringu).

P-02.1: Raksturojums

Konkrēts priekšlikums, norādot uz konkrētu TP instrumentu un to integrēšanu formālajā TP procesā. Tomēr vispārīgi vērsts uz dažādo nozaru sadarbības veicināšanu.

P-02.2: Iekļaušana tiesību avotā

Teritorijas attīstības plānošanas likums jau nosaka tematiskos plānojumus un to izstrādi visos teritorijas attīstības plānošanas līmeņos, tomēr šī likuma 32.pantu būtu jāpapildina, nosakot nacionālā līmeņa tematiskā plānojuma izstrādes kārtību un nosacījumus varētu un iekļaujot tieši dažādo nozaru interešu līdzsvarošanas aktualitāti. Pārraudzības (monitoringa) nosacījumi, izmantojot tematisko plānojumu informāciju iekļaujami Zemes pārvaldības likuma VI nodaļā.

P-02.3: Atbilstība teritorijas plānošanas līmenim un instrumentiem

Galvenokārt vērsts uz TP nacionālo līmeni, taču paredz sasaisti ar citiem TP līmeņiem un instrumentiem.

P-02.4: Institūciju un citu iesaistīto kompetence

VARAM un pašvaldības.

P-02.5: Sabiedrības līdzdalība

Sabiedrība iesaistāma zemākā līmeņa TP izstrādes procesā. Sabiedrības iesaiste paredzama augstāka, jo veicinātu iedzīvotāju izpratni ne tikai par ZRI pārraudzību savā novadā vai pilsētā, bet arī valstī kopumā.

P-03: Tiesību avotos izvirzītos daudzveidīgos mērķus strukturēt vienuviet pēc dažādām pazīmēm jeb kritērijiem (piem., vispārēji/konkrēti, ilgtermiņa/īstermiņa u.tml.) un attiecīgi noteikt to prioritātes.

P-03.1: Raksturojums

Nemot vērā dažādu iesaistīto institūciju atšķirīgās kompetences, ir novērojama sadrumstalotība dažādu nozaru mērķos. Šis priekšlikums piedāvā iespēju mērķus vienuviet apkopot un grupēt pēc noteiktām pazīmēm, kas rezultātā ļautu ne tikai noteikt šo mērķu daudzdimensiju struktūru, bet arī analizēt to mērķvērtību sasniegšanu un mērķu izpildes iespējas kopumā. Mērķu un rādītāju

konsolidēšana / apkopošana par ZRI vienuviet no dažādu nozaru plānošanas dokumentiem varētu tikt panākta arī ar uzlabotu vai jaunu informācijas tehnoloģiju risinājumu vai rīku.

P-03.2: Iekļaušana tiesību avotā

Šobrīd netiek piedāvāts iekļaut konkrētā tiesību avotā, tomēr ir jābūt saistībai ar tiem tiesību avotiem, kuros attiecīgie mērķi noteikti vismaz nozares ietvaros. Iespējama jauna politikas plānošanas dokumenta izstrāde, kas apkopotu esošo un definētu jaunu ZRI mērķus un rādītājus ilgtspējas dimensijām.

P-03.3: Atbilstība teritorijas plānošanas līmenim un instrumentiem

Sniegtu zemes resursu lietotājiem, pašvaldībām, teritorijas plānotājiem atvieglotu piekļuvi strukturētu mērķu kopai, lai pilnveidotu attiecīgā TP līmeņa plānošanas dokumentus. Ar zemes resursu pārvaldību saistītajiem makro rādītājiem noteikt tos sliekšņus plānošanas dokumentā, kuru pārsniegšanas vai nesasniedzšanas gadījumā ir grozāmi saistīto nozaru plānošanas dokumenti.

P-03.4: Institūciju un citu iesaistīto kompetence

Attiecīgās nozares atbildīgās ministrijas un to pārraudzības institūcijas.

P-03.5: Sabiedrības līdzdalība

Sabiedrībai būtu jāiesaistās vismaz tik lielā mērā, būtu informēta par valstiski nozīmīgu mērķu izpildi saistībā ar ES izvirzītiem mērķiem, kas rezultātā mazinātu sabiedrības neizpratni zemes resursu pārvaldības aktuālajos un sabiedrībai nozīmīgajos jautājumos.

P-04: Likumdošanas procesā jāpanāk nozares plānošanas jautājumu integrēšanu citu nozaru attīstības plānos organizējot diskusijas un konstruktīvi sadarbojoties.

P-04.1: Raksturojums

Galvenokārt vērsts uz vispārēju principu, norādot, ka nepieciešama ciešāka horizontāla integrācija nozaru politikas plānošanas dokumentu izstrādes procesā un plānu īstenošanā. Ņemot vērā, ka esošā likumdošana jau iekļauj attiecīgu regulējumu, tad risinājumi meklējami īstenošanas procesā nevis juridiskajā ietvarā.

P-04.2: Iekļaušana tiesību avotā

MK noteikumi nr. 737 "Attīstības plānošanas dokumentu izstrādes un ietekmes izvērtēšanas noteikumi" jau izceļ, ka attiecīgā plānošanas dokumenta esošās situācijas raksturojumā iekļaujama attiecīgā plānošanas dokumenta sasaisti ar citiem plānošanas dokumentiem un nozares prioritātēm.

P-04.3: Atbilstība teritorijas plānošanas līmenim un instrumentiem

Galvenais instruments, kas tiek izmantots ir politikas plānošanas dokumenti, kā rīks zemes resursu racionālai izmantošanai. Integrācijas un sadarbības nosacījumi palīdzētu pilnveidot attiecīgā TP līmeņa plānošanas dokumentus.

P-04.4: Institūciju un citu iesaistīto kompetence

Ņemot vērā priekšlikuma būtību, atbildīgas būtu vairākas iestādes, galvenokārt atkarībā no attiecīgā plānošanas dokumenta. Integrācijas un sadarbības veicināšanai atbildību jāparedz visām iesaistītajām institūcijām.

P-04.5: Sabiedrības līdzdalība

Sabiedrības līdzdalība saglabātos esošajā līmenī, neparedzot būtiskas izmaiņas iesaistoties likumdošanas procesā.

P-05: Atsevišķos politikas plānošanas dokumentos identificētās problēmas ir aktuālas un risināmas, līdz ar to nepieciešams veicināt jau identificēto problēmu risināšanu.

P-05.1: Raksturojums

Pētījuma laikā novērots, ka spēkā esošajos politikas plānošanas dokumentos ir identificēti vērtīgi risinājumi, kurus nepieciešams īstenot.

P-05.2: Iekļaušana tiesību avotā

Atkārtoti nav iekļaujams. Atsauces uz problēmu risinājumiem iekļautas ZRI juridiskā ietvara izvērtējumā (D2.1.), pie attiecīgā politikas plānošanas dokumenta.

P-05.3: Atbilstība teritorijas plānošanas līmenim un instrumentiem

Atkarībā no problēmas rakstura un tās risinājuma saistību ar plānošanas procesu, līmeni un instrumentiem.

P-05.4: Institūciju un citu iesaistīto kompetence

Atkarībā no politikas plānošanas dokumenta, mainās atbildīgās iesaistītās institūcijas.

P-05.5: Sabiedrības līdzdalība

Sabiedrības līdzdalība saglabātos esošajā līmenī, un priekšlikums neparedz izmaiņas sabiedrības līdzdalībā.

P-06: Nepieciešams nodrošināt pastāvīgu noteikto mērķu aktualizāciju un veikt politikas mērķu novērtējumu, jo īpaši nozaru politikas plānošanas dokumentos, tai skaitā nacionālā līmeņa augstāko politikas plānošanas dokumentos.

P-06.1: Raksturojums

Lai spētu novērtēt progresu konkrētu kvantitatīvu mērķu sasniegšanai, nepieciešams pārliecināties, ka ir iespējams laicīgi iegūt statistiku par sasniedzamajiem rādītājiem. Pastāvīgs mērķu esošās situācijas novērtējums ļauj laicīgi pielāgot rīcības plānu minēto mērķu sasniegšanai.

P-06.2: Iekļaušana tiesību avotā

Regulējumā par politikas plānošanas dokumentiem (piem., MK noteikumos Nr. 737) iespējams veikt izmaiņas, kuras nosaka, ka politikas plānošanas dokumentu veidotājiem, sadarbībā ar CSP jāparedz mērķrādītāju apkopojuma sagatavošana un novērtēšana par noteiktiem periodiem. Plānošanas dokumentos paredzēt arī "mainīgos" rādītājus, kas tiek piedāvāti balstoties uz pieņemumu par to sinerģiju ar atbalstāmajām darbībām attiecīgajā plānošanas dokumentā, nepieciešamības gadījumā tos aizstājot ar raksturojošākiem rādītājiem vai mainot to sasniedzamās vērtības.

P-06.3: Atbilstība teritorijas plānošanas līmenim un instrumentiem

Tiktu īstenots nacionālajā un pašvaldības līmenī, ar uzsvāru uz nacionāla līmeņa plānošanas dokumentiem. Tas sekmētu plānošanas dokumentos raksturot noteiktos mērķus un to mērķrādītāju vērtības, identificēt saistību ar citiem zemes izmantošanu ietekmējošiem mērķiem, novērtēt to ietekmi uz zemes funkcijām, kā arī analizēt mērķu izpildi un sniegt vērtējumu mērķu sasniegšanai līdz noteiktajam laika posmam.

P-06.4: Institūciju un citu iesaistīto kompetence

CSP un EM, kā arī citu atsevišķu nozaru ministrijas. "Mainīgo" rādītāju esamība būtu vēlama tikai ar priekšnosacījumiem: (1) ir pieejama laicīga informācija to novērtēšanai un uzlabojumiem sadarbībā un (2) ir nodrošināta viennozīmīga artbildība par rādītāju izpildes monitoringu.

P-06.5: Sabiedrības līdzdalība

Lai gan sabiedrības līdzdalība tiešā veidā netiktu ietekmēta, šādas izmaiņas informētu sabiedrību par noteikto mērķu progresu.

P-07: Likumdošanas iniciatīvas ieteicamā virzība: (1) veidojot informatīvos ziņojumus, (2) sagatavojot pētījumus par identificētām problēmām, (3) veicot nozares politikas plānotāju analītisko darbu, un (4) nododot likumdevējam lemt.

P-07.1: Raksturojums

Vispārējs priekšlikums, taču tā īstenošana veicinātu ar pētniecības rezultātiem pamatotu un argumentos balstītu lēmumu pieņemšanu. Šāda pieeja veicinātu ZR racionālu izmantošanu un būtu izmantojama arī citu nozaru likumdošanas iniciatīvu virzīšanā.

P-07.2: Iekļaušana tiesību avotā

Nav iekļaujams kādā konkrētā tiesību avotā, tomēr īstenojams Attīstības plānošanas sistēmas likuma 11.panta 5.daļā noteiktā kārtībā un atbilstoši MK noteikumu nr.606 "MK kārtības rullis" nosacījumiem.

P-07.3: Atbilstība teritorijas plānošanas līmenim un instrumentiem

Attīstības plānošanas procesa kārtībā noteiktie attīstības plānošanas dokumenti, ievērojot to saturu, izstrādāšanas un pārskatu sniegšanas kārtību

P-07.4: Institūciju un citu iesaistīto kompetence

MK un attiecīgās institūcijas, kuras sagatavo un sniedz informatīvos ziņojumus MK noteiktā kārtībā.

P-07.5: Sabiedrības līdzdalība

Tiešā veidā neietekmē, taču visu līmeņu, veidu un termiņu attīstības plānošanas dokumenti paredz noteikt arī sabiedrības līdzdalības kārtību.

P-08: Normatīvo aktu projektu protokollēmumos jānosaka, kāda ir noteikto rādītāju (piem., bioloģiskās daudzveidības) ietekme uz nozares attīstību un tautsaimniecību kopumā, kā arī normatīvo aktu projektu anotācijās jānorāda, kādas mērķu grupas gūs labumu.

P-08.1: Raksturojums

Vispārīgs, bet attiecināms uz katru konkrēto nozari. Ieguvumi būtu jānorāda, kā priekšnosacījums NA grozījumiem. 2021.gadā ir izstrādātas vadlīnijas tiesību akta projekta sākotnējās ietekmes novērtēšanai un novērtējuma ziņojuma sagatavošanai vienotajā tiesību aktu izstrādes un saskaņošanas portālā, kas paredz atspoguļot virkni informācijas par politikas jomām un projekta ietekmi uz dažādām mērķgrupām, tautsaimniecību, kā arī, piemēram, ietekmi uz Nacionālā attīstības plāna rādītājiem.

P-08.2: Iekļaušana tiesību avotā

Šobrīd nav priekšlikums noteikt jaunu tiesību avotu. Tomēr, iespējams konkretizēt prasības LR MK noteikumos "Tiesību akta projekta sākotnējās ietekmes izvērtēšanas kārtība", kurš spēkā no 2021. gada 9. septembra.

P-08.3: Atbilstība teritorijas plānošanas līmenim un instrumentiem

Tas lielā mērā ir atkarīgs no attiecīgo rādītāju aktuālo vērtību pieejamības un tā, uz kādu līmeni NA projekts attiecas.

P-08.4: Institūciju un citu iesaistīto kompetence

MK un attiecīgās institūcijas, kuras sagatavo un sniedz informatīvos ziņojumus MK noteiktā kārtībā.

P-08.5: Sabiedrības līdzdalība

Lai gan sabiedrības līdzdalība tiešā veidā netiktu ietekmēta, šādas izmaiņas informētu sabiedrību par noteikto rādītāju vērtību dinamiku pārskatāmā laika posmā. Sabiedrība iegūtu izziņas materiālu par NA mērķi un ieguvumu sabiedrības grupām.

P-09: Paredzēt iespēju pilnveidot un uzlabot augstākā līmeņa politikas plānošanas dokumentus pēc to izstrādes, kā arī to nepieciešamības gadījumā realizēt, lai nodrošinātu plānošanas dokumentos noteikto mērķu aktualizāciju.

P-09.1: Raksturojums

Ņemot vērā, ka nereti politikas plānošanas dokumentos sasniedzamo mērķu rādītāji netiek sasniegti, kā arī faktu, ka laika gaitā nacionālā līmeņa ilgtermiņa mērķi mainās (saskaņā ar starptautiskā līmeņa mērķu virziena maiņu, piem. ES), nepieciešams mehānisms politikas plānošanas dokumentu pilnveidei, uzlabošanai un, ja nepieciešams, maiņai. Šobrīd nav izvirzīti nacionālā līmeņa mērķi, kas ietekmētu ZRI efektivitāti pēc 2030.gada.

P-09.2: Iekļaušana tiesību avotā

MK noteikumi nr. 737 "Attīstības plānošanas dokumentu izstrādes un ietekmes izvērtēšanas noteikumi" jau paredz iespēju veikt izmaiņas politikas plānošanas dokumentos, t.i. aktualizēt pamatnostādnes un plānus, tomēr praksē politikas plānu aktualizācija notiek samērā reti. (piem., Latvija 2030, NAP pēdējais pārskats sagatavots par 2018.gadu)

P-09.3: Atbilstība teritorijas plānošanas līmenim un instrumentiem

Augstākā līmeņa politikas plānošanas dokumentu aktualizācija nodrošina pakārtotu politikas plānošanas dokumentu sasaisti ar nacionālā līmeņa mērķu sasniegšanu.

P-09.4: Institūciju un citu iesaistīto kompetence

Ņemot vērā, ka PKC tiek iekļauts VK, sākot ar 2023. gada 1. janvāri, šī institūcija būtu atbildīga par augstākā līmeņa politikas plānošanas dokumentu aktualizāciju.

P-09.5: Sabiedrības līdzdalība

Sabiedrības iesaiste aktualizācijas veicināšanā radītu papildus administratīvo slogu. Ņemot vērā, ka aktualizācija tiktu veikta reaktīvi, t.i., balstoties uz jau identificētām nepilnībām un nepieciešamajām izmaiņām, sabiedrības līdzdalība tiktu veicināta citos politikas plānošanas līmeņos.

P-10: Norādot uz galvenajiem bioekonomikas jomas izaicinājumiem jāizceļ nepieciešamība attīstīt pētniecību un inovāciju kapacitāti mežsaimniecības un lauksaimniecības pielāgošanai klimata pārmaiņām.

P-10.1: Raksturojums

Pētniecības un inovāciju aktivitāte vairākās nozarēs ir zemā līmenī salīdzinājumā ar citām valstīm, balstoties uz valsts finansējumu. Neskatoties uz to, ka vairāku politikas plānošanas dokumentu mērķos iekļauta zinātniskā kapacitāte un pētniecības veicināšana, nepieciešams to pastiprināt.

P-10.2: Iekļaušana tiesību avotā

Izmaiņas turpmāk izstrādāto politikas plānošanas dokumentu mērķos, kā arī valsts budžeta izstrādē.

P-10.3: Atbilstība teritorijas plānošanas līmenim un instrumentiem

Veicina pētniecībā un zinātnē balstītu lēmumu pieņemšanu ZRI politikas veidošanā.

P-10.4: Institūciju un citu iesaistīto kompetence

Galvenokārt ZM un VARAM, sadarbībā ar nozaru uzņēmumiem un zinātniskajiem institūtiem.

P-10.5: Sabiedrības līdzdalība

Tiešā veidā neietekmē, taču visu līmeņu, veidu un termiņu attīstības plānošanas dokumenti paredz noteikt arī sabiedrības līdzdalības kārtību. Saistībā ar bioekonomikas jomas izaicinājumiem nākotnē, būtu iekļaujams vismaz saistīto nozaru NVO pārstāvju viedoklis.

P-11: Pieņemot īstenošanai konceptuālajā ziņojumā “Zemes konsolidācijas ieviešana Latvijā” akceptēto 2.variantu, nepieciešams izstrādāt Zemes pārvaldības likumā noteiktos MK noteikumus procesa īstenošanai un vienlaicīgi turpināt izvērtēt zemes konsolidācijas procesa ietekmi uz lauku teritoriju attīstības iespējām ilgtermiņa skatījumā.

P-11.1: Raksturojums

Konkrēts, vērsts uz procesa īstenošanu. 2.variants paredz ZK īstenot bez tiešas valsts kā procesa organizatora iesaistes. Minēto iespējams realizēt, ja ZK veic atbilstoši zemes ierīcību regulējošajiem normatīvajiem aktiem, tas ir, izstrādājot un īstenojot zemes ierīcības projektu, nevis radot jaunu procedūru, ko piedāvā pirmais risinājums.

P-11.2: Iekļaušana tiesību avotā

Lai regulētu ZK bez tiešas valsts līdzdalības, ir jānovērš pretrunas starp Zemes pārvaldības likumu un Zemes ierīcības likumu, veicot tajos attiecīgus grozījumus. Zemes pārvaldības likumā grozījumi veicami III nodaļā.

P-11.3: Atbilstība teritorijas plānošanas līmenim un instrumentiem

Vietējās pašvaldības līmenis un saistītie instrumenti, jo lielā mērā tiek paredzēta pielāgošanās esošajam regulējumam un darbībām veidojot nekustamos īpašumus. Tieša valsts iesaistīšanās un līdzdalība netiek paredzēta, bet atkarīga no zemes īpašnieku un vietējās pašvaldības iniciatīvas, vēlmes un maksātspējas, “atstājot ietekmi uz teritorijas attīstību lokālā līmenī”.

P-11.4: Institūciju un citu iesaistīto kompetence

TM un pakļautības iestāde VZD, kā arī VARAM, jo atbildība par Zemes pārvaldības likuma īstenošanu, kā arī pašvaldības un zemes lietotāji (uzņēmumi). Pētniecības institūcijā veicams pozitīvas ietekmes (sociāli ekonomiskās) uz lauksaimniecības nozares, lauku vides attīstību un tautsaimniecības attīstību kopumā novērtējums, raugoties ilgtermiņā.

P-11.5: Sabiedrības līdzdalība

Sabiedrības iesaiste aktualizācijas veicināšanā radītu papildus administratīvo slogu, ņemot vērā, ka 2.varianta virzīšana un ZK procesa ieviešanas ieguvumi tiek saskatīti vairāk valsts administratīvā sloga un budžeta izdevumu mazināšanā, kā arī procesu vienkāršošanā.

P-12: Tiešās pārvaldes iestādēm, lai tās nodrošinātu zemes un augsnes aizsardzības pasākumu īstenošanu, būtu ne tikai jāizstrādā un jāīsteno politikas savās atbildības nozarēs, bet arī aktīvi jāsadarbības teritorijas attīstības plānošanas procesā, kopīgi ar pašvaldībām veidojot konstruktīvus priekšlikumus efektīvākai ZRI. Priekšlikums - izstrādāt un ieviest vadlīnijas tādas sadarbības kultūras veicināšanā Latvijā, kuras pamatā ir argumentos balstīta līdzdalība.

P-12.1: Raksturojums

Vairākkārt izceļama nozīme un loma veiksmīgai starpnozaru sadarbībai zemes resursu racionālai izmantošanai. Konkrēts priekšlikums sadarbības veicināšanai ir sadarbības vadlīniju izstrāde. Vadlīnijas iespējams iekļaut jau esošos NA, norādot uz prasībām plānošanas procesā. Vienotas vadlīnijas, nosakot principus politikas plānošanas procesā, kā arī viegli pārskatāma datubāze ar

sasniedzamajiem mērķiem, politikas plānotājiem atvieglotu darbu. Vienotas datubāzes izveide vienkāršotu sadarbību ar CSP, lai izvirzītos mērķus varētu monitorēt.

P-12.2: Iekļaušana tiesību avotā

Papildinot Attīstības plānošanas sistēmas likuma 12. pantu un Teritorijas attīstības plānošanas likuma II nodaļu. Ieviešot vadlīnijas, vienlaicīgi jāuzlabo plānošanas sistēmas digitalizācijas iespējas, kuru rezultāta par ZRI no sistēmas ir izgūstama nepieciešamā informācija, lai mērķu nesasniegšanas gadījumā noteiktā termiņā iniciētu saistīto nozaru politikas plānošanas dokumentu grozījumus.

P-12.3: Atbilstība teritorijas plānošanas līmenim un instrumentiem

Vadlīnijas kalpotu kā instruments un atbalsts dažādām interešu grupām ZRI pārvaldības procesā.

P-12.4: Institūciju un citu iesaistīto kompetence

Ņemot vērā PKC nozīmi starpnozaru sadarbībā, šādu vadlīniju izstrāde ir tieši saistīta ar šī centra funkcijām un darbību. Pēc PKC iekļaušanas, šīs funkcijas pārņemtu VK.

P-12.5: Sabiedrības līdzdalība

Sabiedrības iesaistīšana vēlama vadlīniju integrēšanā TP procesā. Veiksmīgas sadarbības rezultātā tiktu līdzsvarotas intereses zemes resursu racionālas izmantošanas veicināšanā starp dažādām nozarēm. Šāda sadarbība radītu skaidrību zemes resursu lietotāju līmenī.

P-13: Neapbūvētās zemes un degradētās teritorijas izmantošanas iespēju periodiska izvērtējuma informācija būtu jāizmanto zemes pārraudzības īstenošanai valsts līmenī Zemes pārvaldības likumā noteiktā kārtībā, t.sk. sagatavojot zemes pārskatu un zemes periodiskās apsekošanas datus.

P-13.1: Raksturojums

Konkrēts priekšlikums zemes resursu ilgtspējīgai pārvaldībai, kas mērķēts uz neapbūvētu zemju un degradētu teritoriju efektīvāku pārvaldību, veicot izvērtējumu un pastāvīgu pārraudzību (monitoringu).

P-13.2: Iekļaušana tiesību avotā

Zemes pārvaldības likums. Priekšlikums par regulāru pārskatu sagatavošanu ir saderīgs arī ar plānošanas dokumentos iekļaujamu pasākumu, kas varētu būt elastīgāks mehānisms (birokrātiski vieglāk grozāms) noteikta progresa sasniegšanā.

P-13.3: Atbilstība teritorijas plānošanas līmenim un instrumentiem

Līdzīgi kā citos priekšlikumos, zemes pārskatu un zemes apsekošanas datu apkopošana nodrošina piekļuvi kvalitatīvai informācijai par zemes resursu pārvaldības esošo situāciju.

P-13.4: Institūciju un citu iesaistīto kompetence

VARAM apkopojot no pašvaldībām periodiski iesniegto pārskata informāciju.

P-13.5: Sabiedrības līdzdalība

Tiešā veidā neietekmē, tomēr visu līmeņu, veidu un termiņu attīstības plānošanas dokumenti paredz noteikt arī sabiedrības līdzdalības kārtību. Sabiedrības būtu jāinformē vismaz par to, ka tiešās pārvaldes iestāžu un vietējo pašvaldību rīcībā ir aktuāla informācija par savā īpašumā un valdījumā esošās neapbūvētās zemes un degradētās teritorijas izmantošanas iespēju izvērtējumu.

Pašvaldību zemes pārvaldības līmenis

P-14: Virzoties uz ilgtspējīgu ZRI ir jāsaprot ne tikai to, kāda ir teritorijas attīstības plānošanas sistēma, bet galvenokārt to, kāda ir teritorijas attīstības plānošanas prakse – plānošanas kultūra.

P-14.1: Raksturojums

Vispārīgs princips galvenokārt vērsts uz ZRI politikas īstenošanu vietējo pašvaldību zemes pārvaldības/TP līmenī.

P-14.2: Iekļaušana tiesību avotā

Nav vērsts uz izmaiņām NA, bet gan uz plānošanas kultūru un praksi. Pamatnostādnes būtu jāiekļauj pašvaldības attīstības stratēģijā, vai arī jāparedz atsevišķs vadlīniju dokuments.

P-14.3: Atbilstība teritorijas plānošanas līmenim un instrumentiem

Pašvaldības attīstības stratēģija vai arī vadlīnijas plānošanas prakses uzlabošanai, kuras iekļaujamas TP procesā un TP dokumentos.

P-14.4: Institūciju un citu iesaistīto kompetence

Pašvaldības, teritoriju plānotāji, nozaru politikas plānošanas dokumentu izstrādātāji un īstenotāji.

P-14.5: Sabiedrības līdzdalība

Sabiedrības, zemes resursu lietotāju līdzdalība veicināma caur aktīvu plānošanas kultūru, iesaistot vietējos līdzdalībniekus un īstenojot argumentos balstītas plānošanas (angl. *deliberative planning*) pieeju. Sabiedrības līdzdalība veicināma vietējo kopienu informēšanai, iesaistīšanai un attīstības veicināšanai.

P-15: Pašvaldībām vai plānošanas reģioniem teritorijas plānošanas procesa pilnveidošanai nepieciešams piemērot stratēģijas vai vadlīnijas zemes resursu kvalitatīvajam un funkcionālajam novērtējumam, ievērojot teritoriālās vērtības un ietekmi uz ZRI.

P-15.1: Raksturojums

Konkrēts priekšlikums, ievērojot ārvalstu labāko pieredzi ZRI pārvaldībā, vērsts uz zemes resursu racionālu izmantošanu balstoties uz zemes īpašuma kvalitatīvām un funkcionālām vērtībām, veicinot TP efektīvu īstenošanu. Pašvaldību attīstības stratēģijas būtu papildināmas, papildus 2021. gadā VARAM izstrādātajām vadlīnijām par pašvaldību ilgtspējīgas attīstības stratēģiju izstrādi.

P-15.2: Iekļaušana tiesību avotā

Pamatnostādnes būtu jāiekļauj pašvaldības attīstības stratēģijā, vai arī jāparedz atsevišķā vadlīniju dokumentā, kas izriet no pašvaldības uzdevuma, kuru nosaka likums "Par pašvaldībām" (vai "Pašvaldību likums", kad tiks pieņemts) vai plānošanas reģionu pienākuma Teritorijas attīstības plānošanas likumā noteiktā kārtībā.

P-15.3: Atbilstība teritorijas plānošanas līmenim un instrumentiem

Pašvaldības, plānošanas reģionu attīstības plānošanas dokumenti, kā arī vietējās pašvaldības TP, lokālplānojumu un detālplānojumu īstenošanas kārtība, nosacījumi un to pilnveide, veicot analīzi par pašvaldību stratēģiju sinerģiju ar hierarhiski augstākiem plānošanas dokumentiem.

P-15.4: Institūciju un citu iesaistīto kompetence

Vietējās pašvaldības vai plānošanas reģioni.

P-15.5: Sabiedrības līdzdalība

Sabiedrības iesaiste tiek minimāli ietekmēta, taču visu līmeņu, veidu un termiņu attīstības plānošanas dokumenti paredz noteikt arī sabiedrības līdzdalības kārtību. Sabiedrība būtu jāinformē vismaz par to, ka vietējo pašvaldību un/vai plānošanas reģionu rīcībā ir aktuāla informācija par zemes resursu kvalitatīvo un funkcionālo novērtējumu.

P-16: Vietējām pašvaldībām, lai tās nodrošinātu zemes pārraudzību, plānojot zemes izmantošanu, ir pastāvīgi (periodiski) jāveic dabas resursu pārvaldības un ilgtspējīgas attīstības efektivitātes novērtējums un jāanalizē zemes kvalitatīvā novērtējuma dati savās administratīvajās teritorijās.

P-16.1: Raksturojums

Konkrēts priekšlikums, ievērojot ārvalstu labāko pieredzi ZRI pārvaldībā, vērsts uz zemes resursu racionālu izmantošanu balstoties uz zemes īpašuma kvalitatīvām un funkcionālām vērtībām, veicinot TP efektīvu īstenošanu. Pašvaldību attīstības stratēģijas būtu papildināmas, papildus 2021. gadā VARAM izstrādātajām vadlīnijām par pašvaldību ilgtspējīgas attīstības stratēģiju izstrādi.

P-16.2: Iekļaušana tiesību avotā

Pamatnostādnes būtu jāiekļauj pašvaldības attīstības stratēģijā, vai arī jāparedz atsevišķā vadlīniju dokumentā, kas izriet no pašvaldības uzdevuma, kuru nosaka likums "Par pašvaldībām" (vai "Pašvaldību likums", kad tiks pieņemts)

P-16.3: Atbilstība teritorijas plānošanas līmenim un instrumentiem

Dabas resursu pārvaldības un ilgtspējīgas attīstības efektivitātes novērtējums kalpo kā rīks/instruments teritoriju plānotājiem, veicinot vērtībās balstītu teritoriju plānošanu un vērtējumu rezultātu integrēšanu formālajā TP procesā un attīstības plānošanas dokumentos, veicot analīzi par pašvaldību stratēģiju sinerģiju ar hierarhiski augstākiem plānošanas dokumentiem.

P-16.4: Institūciju un citu iesaistīto kompetence

Vietējās pašvaldības saistībā ar ekspertu vērtējumiem.

P-16.5: Sabiedrības līdzdalība

Visu līmeņu, veidu un termiņu attīstības plānošanas dokumenti paredz noteikt arī sabiedrības līdzdalības kārtību. Sabiedrība būtu jāinformē vismaz par to, ka vietējo pašvaldību rīcībā ir aktuāla informācija par ZRI efektivitātes un kvalitatīvo novērtējumu. Veicina sabiedrības informētību un sadarbību, it īpaši, ja aktuāli novērtējumu rezultāti ir pieejami iedzīvotājiem.

P-17: Teritorijas attīstības plānošanas sistēmai jānodrošina pietiekami elastīgu teritorijas izmantošanas un apbūves prasību noteikšanu pašvaldību teritorijas plānojumos, no vienas puses, paredzot, ka, zemāka līmeņa plānošanas dokuments hierarhiski pakārtots augstāka līmeņa plānošanas dokumentam un tajā noteiktām prioritātēm un virzieniem, bet, no otras puses, nosakot detalizētākam plānošanas dokumentam (instrumentam) konkrētākas un stingrākas prasības.

P-17.1: Raksturojums

Teritorijas attīstības plānošanas instrumentu veidošanas, pilnveidošanas un īstenošanas procesiem jāsekmē elastīgu teritorijas izmantošanas un apbūves prasību piemērošanu. Elastību veicina lokālplānojumu īstenošana atsevišķās pašvaldības teritorijas daļās, kuras neattiecas tikai uz konkrētiem nekustamajiem īpašumiem, bet teritorijā esošo resursu izmantošanas plānošanu plašākā teritorijā (bloks, bloku grupa, apkaime). Savukārt detālplānojumu īstenošanu paredzēt saistībā ar konkrētu attīstības ieceri un apbūves risinājumiem. Tas ļaus vietējo pašvaldību teritorijas

plānojumiem pildīt to funkciju attiecībā uz visu pašvaldības teritoriju, iekļaujot visaptverošus un iekļaujošus risinājumus (angl. comprehensive integrated planning).

P-17.2: Iekļaušana tiesību avotā

Attīstības plānošanas sistēmas likuma 9.pants.

P-17.3: Atbilstība teritorijas plānošanas līmenim un instrumentiem

Pašvaldības attīstības plānošanas dokumenti, kā arī vietējās pašvaldības TP, lokālpilnojamu un detālpilnojamu īstenošanas kārtība, nosacījumi un to pilnveide.

P-17.4: Institūciju un citu iesaistīto kompetence

Vietējās pašvaldības saistībā ar hierarhijā augstāku attīstības plānošanas dokumentu organizāciju, koordinēšanu un vadību.

P-17.5: Sabiedrības līdzdalība

Sabiedrības iesaiste tiek minimāli ietekmēta, taču visu līmeņu, veidu un termiņu attīstības plānošanas dokumenti paredz noteikt arī sabiedrības līdzdalības kārtību.

Zemes lietotāju zemes pārvaldības līmenis

P-18: Izvērtējot vidi un dabas aizsardzību reglamentējošos tiesību avotus un aktivitātes to piemērošanā saistībā ar ZRI, priekšlikums veikt specifiski tiesiskā regulējuma un tā piemērošanas izvērtēšanu un pilnveidošanu vismaz attiecībā uz ĪADT ar mērķi tajās nodrošināt visām iesaistītajām pusēm pieņemamu aizsardzības un apsaimniekošanas režīmu.

P-18.1: Raksturojums

Pētījuma laikā tika secināts, ka ne visas iesaistītās puses ir apmierinātas ar šī brīža atlīdzības noteikšanas kārtību. Zemes lietotājiem šķiet, ka gadījumā, kad tiem tiek noteikts pienākums veikt attiecīgas darbības dabas teritoriju aizsardzībai vai arī tiek ierobežota to saimnieciskā darbība, būtu nepieciešama samērīga atlīdzība, kas noteikta atbilstoši zaudējumu līmenim ierobežojumu gadījumā.

P-18.2: Iekļaušana tiesību avotā

Likums "Par kompensāciju par saimnieciskās darbības ierobežojumiem aizsargājamās teritorijās".

P-18.3: Atbilstība teritorijas plānošanas līmenim un instrumentiem

Īstenojot atbilstošas kompensācijas mehānismu ir iespējams nodrošināt atbilstošu vides aizsardzību vienlaicīgi veicinot sadarbību ar zemes lietotājiem.

P-18.4: Institūciju un citu iesaistīto kompetence

Zemes lietotājiem sadarbībā ar nozares ekspertiem, iesaistoties VARAM un citām institūcijām, tādējādi veicinot aktuālas informācijas izmantošanu, savstarpējo sadarbību un uzticēšanos, argumentos balstītus rezultātus un atbalstu visām iesaistītajām pusēm pieņemamiem lēmumiem.

P-18.5: Sabiedrības līdzdalība

Nemot vērā, ka kompensāciju izmaiņām ir fiskāla ietekme, sabiedrības iesaiste ir būtiska, lai nodrošinātu, ka visas iesaistītās puses ir apmierinātas ar esošo kompensāciju mehānismu.

P-19: Vienojošai zemes politikai jāizvirza mērķis sekmēt līdzsvaru starp atsevišķo nozaru kompetencēm (interesēm) un veicināt to, lai politiski nozīmīgi lēmumi ZRI pārvaldībā būtu ekspertu pamatoti un pētījumos balstīti, ievērtējot nākotnes izaicinājumus.

P-19.1: Raksturojums

Vispārīgs, taču, ievērojot ārvalstu labāko pieredzi ZRI pārvaldībā, vērsts uz zemes resursu racionālu izmantošanu, balstoties uz ekspertu noteiktām un pētījumu rezultātos atspoguļotām vērtībām, veicinot TP efektīvu īstenošanu.

P-19.2: Iekļaušana tiesību avotā

Nav vērsts uz izmaiņām konkrētā normatīvajā aktā. Tomēr, sekmējot Zemes pārvaldības likumā noteikto ZRI pamatnostādņu, nosacījumu un principu ieviešanu praksē, būtu nepieciešams normatīvais atbalsts nozares ekspertu un zinātnieku iesaistei, lai viņu radītie rezultāti būtu tiesiski saistoši.

P-19.3: Atbilstība teritorijas plānošanas līmenim un instrumentiem

PKC administrētā pētījumu un publikāciju datu bāze ir rīks, kas var atspoguļot publiskas personas pasūtīto pētījumu lomu politisko lēmumu pieņemšanā. Minētai datubāzei paredzēt IT risinājumu, kura ietvaros iespējams paredzēt, ka publiska persona, veicot pētījuma nodevumu, norāda, vai pētījums ir vai nav ņemts vērā noteiktu normatīvu vai politikas plānošanas dokumentu izstrādē.

Šāda publiskas personas īstenoto pētījumu kartēšana sasaistē ar konkrētiem plānošanas dokumentiem un/vai jaunu normatīvo regulējumu pozitīvi ietekmētu pašvaldības attīstības plānošanas dokumentu sagatavošanu, kā arī vietējās pašvaldības TP, lokālplānojumu un detālplānojumu īstenošanas kārtības, nosacījumu izpildi un to pilnveidošanu.

P-19.4: Institūciju un citu iesaistīto kompetence

Zemes lietotāji (uzņēmumi) nodrošinot nozares ekspertu vērtējumus un pētnieciskās darbības rezultātus sadarbībā ar attiecīgo nozaru pārraugošām institūcijām.

P-19.5: Sabiedrības līdzdalība

Sabiedrības, zemes resursu lietotāju līdzdalība veicināma caur aktīvu plānošanas kultūru, iesaistot vietējos līdzdalībniekus un īstenojot argumentos balstītas plānošanas (angl. *deliberative planning*) pieeju. Sabiedrības līdzdalība veicināma vietējo kopienu informēšanai, iesaistīšanai un attīstības veicināšanai.

Priekšlikumi starplīmeņu kompetencēm

P-20: Izstrādāt ainavu tematisko plānojumu nacionālajā līmenī, ar mērķi vienoti attēlot dažādās ainavu teritorijas un veicināt sabiedrības izpratni par šī valstiski svarīgā resursa pārvaldības jomu. Vienlaicīgi paredzēt šī tematiskā plānojuma sasaisti ar zemāka līmeņa teritorijas plānojumiem, plānošanas reģiona līmenī nosakot attiecīgajam reģionam raksturīgo ainavu attīstības virzienus, bet vietējo pašvaldību līmenī nosakot prasības ainavu aizsardzībai un pārvaldībai.

P-20.1: Raksturojums

Konkrēts priekšlikums saistībā ar ainavu politikas mērķi noteikt daudzfunkcionālas un kvalitatīvas ainavas, kas visā Latvijā uzlabotu cilvēku dzīves kvalitāti, veicinātu vietu, reģionu un valsts ekonomiskās aktivitātes un atpazīstamību, kā arī nodrošinātu bioloģisko daudzveidību.

P-20.2: Iekļaušana tiesību avotā

Līdz 2023. gada 30. jūnijam MK jāiesniedz Latvijas ainavu politikas ieviešanas plāns 2024.-2027. gadam. Ainavu plāna struktūra TP nosakāma MK 2013. gada noteikumos nr. 240 "Vispārīgie teritorijas plānošanas, izmantošanas un apbūves noteikumi".

P-20.3: Atbilstība teritorijas plānošanas līmenim un instrumentiem

Tieša ietekme uz TP procesu un instrumentiem nacionālajā, reģionālajā un vietējā līmenī.

P-20.4: Institūciju un citu iesaistīto kompetence

Teritorijas attīstības plānošanas likumā noteikta institūcija, plānošanas reģioni un vietējās pašvaldības

P-20.5: Sabiedrības līdzdalība

Sabiedrības iesaistīšana galvenokārt paredzēta formālā TP procesā, kā arī laika posmā, kurā tiek veikta Latvijas ainavu novērtējums.

Priekšlikumi P-02, P-05, P-10, P-15, P-17, P-18, P-19 atbilstoši institucionālai kompetencei un atbildībai iekļaujas vairākos (vismaz divos)

Raksturojums

Vairāki attiecīgajos ZPL iekļautie priekšlikumi būtu virzāmi saistībā ar citu līmeņu kompetences jautājumiem.

Iekļaušana tiesību avotā

Iekļaušana attiecīgā tiesību avotā atkarībā no priekšlikuma satura un atbilstības nosakāmajam normatīvajam regulējumam.

Atbilstība teritorijas plānošanas līmenim un instrumentiem

Atkarībā no problēmas rakstura un tās risinājuma saistību ar plānošanas procesu, līmeni un instrumentiem.

Institūciju un citu iesaistīto kompetence

Atkarībā no politikas plānošanas dokumenta, mainās atbildīgās iesaistītās institūcijas.

Sabiedrības līdzdalība

Visu līmeņu, veidu un termiņu attīstības plānošanas dokumenti paredz noteikt arī sabiedrības līdzdalības kārtību. Sabiedrības, zemes resursu lietotāju līdzdalība veicināma caur aktīvu plānošanas kultūru, iesaistot vietējos līdzdalībniekus un īstenojot argumentos balstītas plānošanas (angl. *deliberative planning*) pieeju. Sabiedrības līdzdalība veicināma vietējo kopienu informēšanai, iesaistīšanai un attīstības veicināšanai.

Ieteikumi politikas veidošanai un teritorijas attīstības plānošanas instrumentu uzlabošanai, ievērojot nākotnes izaicinājumus

---

Ilgspējīga ZRI pārvaldība Latvijā ietver ļoti daudz izaicinājumus, lai saskaņotu sociālās, ekonomiskās un bioloģiskās daudzveidības saglabāšanas vajadzības. Ieteikumi politikas veidošanai un nepieciešamajām likumdošanas (tiesību avotos) izmaiņām teritorijas attīstības plānošanas dokumentu izvērtējumu rezultātā saistāmi ar ZRI politisko mērķu izvērtējumu. Tādējādi izvērtēti plānošanas dokumenti, kuri saistīti ar politikas jomām, kurām ir teritoriāla ietekme uz zemes resursiem, vides

procesiem, telpisko attīstību, kā arī uz lauksaimniecību, mežsaimniecību, dabas aizsardzību un klimata politiku. Klasificējot un analizējot dažādos zemes izmantošanu ietekmējošos mērķus un identificējot to mērķvērtības, ir secināts, ka: to struktūra ir daudzdimensionāla; tie izvirzīti gan Latvijas līmenī, gan ES līmenī; tie iekļauti dažādos tiesību avotos (piem., Latvijas nacionālā līmenī – Latvija2030, NAP, Latvijas Bioekonomikas stratēģija 2030 mērķi un to izpilde vērtējama saistībā ar ES mainīgajiem mērķiem, piem. Zaļais kurss, Meža stratēģija, Augsnes stratēģija); tie ir gan konkrēti izmērāmi, gan vispārīgi stratēģiski; tiem identificēta savstarpēja saistība, tie kaut kādā mērā ietekmē zemes funkciju sniegumu, to samazinot vai uzlabojot. Izmantojot dažādus oficiālās informācijas avotus, iespējams sagatavot noteikto mērķu izpildes raksturojumu, veikt tā analīzi un sniegt vērtējumu attiecīgo mērķrādītāju sasniegšanu konkrēti noteiktā laika posmā, piem. 2027. vai 2030. gadā. Vērtējuma rezultāti ir ļoti atšķirīgi. Piemēram, vairāku Latvija 2030 noteikto mērķu vērtējums parāda, ka: rādītājs “ekoloģiskās pēdas nospiedums” izslēgts no saraksta kā datu pieejamības kritērijiem neatbilstošs, nav iespējams novērtēt tā dinamiku, jo nav pieejamas aktuālās vērtības un tas ir kļuvis par maksas rādītāju; rādītājs “atjaunojamo energoresursu īpatsvars” ir reāli sasniedzams, tomēr nepieciešama efektīvu politikas instrumentu ieviešana; rādītājs “dabas resursu izmantošanas produktivitāte” sasniegšana maz ticama, taču šī rādītāja mērķvērtība, kas noteikta vēl NAP 2020, ir reāli sasniedzama pie ekonomikas atkopšanās un izaugsmes nosacījuma līdz 2030. Sagatavojot vērtējumus, ir secināts, ka vairāku mērķu rādītāji reāli nav sasniedzami. Piemēram, Zaļā kursa izvirzītais “pesticīdu lietojums”, kuram ir saistība ar citiem ES izvirzītiem mērķiem, t.sk. “bioloģiskā lauksaimniecība”, “augšnes kvalitāte”, nav reāli sasniedzams līdz 2030., jo nav pieejamu salīdzināmu datu par pesticīdu ietekmi uz vidi. Turklāt, mērķa formulējums iekļaujot mērķrādītāju nosaka – “samazināt ķīmisko un bīstamo pesticīdu izmantošanu un risku par 50 % līdz 2030. gadam”. Tomēr, analīzē secināts, ka ne tikai dati par pesticīdu izmantošanu nav pieejami, bet arī izmantošanas riski nav vērtēti. ES Augšnes stratēģijā noteiktais rādītājs pilsētvides/urbanizācijas striktai ierobežošanai (*No Net Land Take by 2050*) nosaka, ka pilsētu platība jeb vidējais apbūvei patērētās zemes daudzums nepalielinās pēc 2050. gada. Šī stratēģija nosaka ilgtermiņa mērķi “līdz 2050.gadam apturēt aizņemtu zemes platību tīro pieaugumu”, kā arī klimatneitralitātes mērķus. Tādējādi stratēģijā iezīmēts rīcības plāns minēto mērķu sasniegšanai, tomēr mērķu sasniegšanā liela loma ir ES dalībvalstu vietēji nospraustiem mērķiem un politikas plānošanas dokumentiem. Piemēram, lai sasniegtu ilgtermiņa mērķi “No Net Land Take” līdz 2050. gadam, dalībvalstīm līdz 2023. gadam jāizvirza nacionālie, reģionālie un vietēji mērķi, kā arī pastāvīgi jāsniedz apkopojums par mērķu izpildi.

Iepriekš minēti tikai daži piemēri, kas uzskatāmi raksturo dažādos plānošanas dokumentos noteiktos daudzdimensiāli strukturētos dažādos mērķus. Stratēģiju īstenošanā un klimatneitralitātes sasniegšanai svarīga ir mērķu saskaņošana visos līmeņus, lai tie nebūtu pretrunīgi un tāpēc nesasniedzami. Kaut kādā mērā daudzu mērķu īstenošana ir savstarpēji saistīta – vidējā termiņā līdz 2030. gadam (piem., bioloģiskās lauksaimniecības, pesticīdu lietojuma un augšnes kvalitātes mērķu rādītāji), ilgtermiņā līdz 2050. gadam (piem. lauku putnu indekss, klimatneitralitāte). Vairāku mērķu sasniegšanu veicina ģeopolitiskais saspīlējums attiecībās ar Krieviju un Baltkrieviju (piem., atjaunojamo energoresursu īpatsvars, pesticīdu lietojums), kas saistīts ar resursu izmantošanas un pieejamības ierobežojumiem. Vairāku mērķu vērtībām, kuras noteiktas Latvija 2030, neatbilst tās, kuras noteiktas NAP 2020 un kuras sasniedzamas 2030. gadā. Visu Latvijā izvirzīto mērķvērtību izpilde nepārsniedz 2030. gadu, tādēļ nav stratēģijas par to izpildi ilgtermiņā. Rezultātā ieteikums pārskatīt visu izvirzīto politisko mērķu izpildi, sagatavot to pārskatu, kā arī noteikt nākotnē sasniedzamo mērķvērtības saskaņošanas kārtību ar ES izvirzītajiem mērķiem, vienlaicīgi paredzot to termiņus un iespējamo mainību, kā arī nosakot mērķvērtību izpildes uzraudzības kārtību laika posmā līdz 2050. gadam. Vienlaicīgi jāņem vērā, ka jaunā attīstības plānošanas sistēma ir uzsākusi savu darbību tikai 2021. gadā, tādējādi priekšlikums to mainīt uz garākiem attīstības plānošanas termiņiem līdz 2050.gadam, šobrīd nav analīzē balstīts. Tādējādi par sistēmas efektivitāti politikas novērtētāji varēs

secināt sākot ar 2024.gadu. Turklāt ilgtermiņa vīzijas dokumenti jau šodien ir apliecinājuši to ietekmes vājumu uz citu nozaru plānošanas dokumentu izstrādi, ievērojot pašu nozaru noteiktos dokumentu novērtēšanas termiņus, piemēram, 2029.gadu. Zemes resursa ilgtspējīgai izmantošanā nav tik būtiski, kādā politikas plānošanas dokumentu hierarhijas līmenī ir identificēts konkrētais ZRI rādītājs, bet gan politiskā griba un nozaru vienota rīcība ZRI mērķvērtību sasniegšanā, tāpat NVO pušu informētība un atbildība par tām ZRI vērtībām, kuras ir sasniedzamas, izmantojot zemes resursus.

Politikas plānošanas un veidošanas izaicinājumi reģionālajā līmenī Latvijā saistāmi ar attīstības plānošanas dokumentu izstrādi un pilnveidošanu plānošanas reģionu izmainīto robežu teritorijās ATR īstenošanas rezultātā (pēc 01.07.2021.), kā arī administratīvo reģionu koncepcijas īstenošanu, atbilstoši MK kārtībā esošajam Konceptuālajam ziņojumam². Vietējo pašvaldību līmenī ATR īstenošana arī ietekmē attīstības plānošanas dokumentu izstrādi un pilnveidošanu administratīvajās robežās, kuras izmainītas pēc 01.07.2021. Attiecīgi jāturpina pilnveidot TAPIS infrastruktūru un teritorijas attīstības plānošanas dokumentu izstrādi atbilstoši vienotai klasifikācijai un kvalitātes kritērijiem, kuri izriet no MK noteikumiem nr. 240. "Vispārīgie teritorijas plānošanas, izmantošanas un apbūves noteikumi"³. Tā kā šie MK noteikumi ir spēkā no 2013. gada, tad daudzās pašvaldībās joprojām TP sagatavoti dažādās kvalitātēs, un to dati nav savstarpēji salīdzināmi.

Ir veikti vairāki nozīmīgi pētījumi par teritorijas attīstības plānošanas sistēmu un prakses attīstību Eiropā^{4,5}. Pamatojoties uz Eiropas valstu salīdzinošo analīzi, "plānošanas sistēma" visprecīzāk definēta kā "dinamiskas institucionālās tehnoloģijas, kas nosaka rīcības koridorus plānošanas praksei"⁶. Savukārt, "plānošanas kultūra" parāda "vērtības, attieksmi, domāšanas veidu un rutīnu, kas kopīga tiem, kuri piedalās plānošanas procesa aktivitātēs"⁷. Veicot analītisko izpēti un empīrisko pētījumu, salīdzinot dažādu Eiropas valstu teritorijas plānošanas-ieviešanas prakses un teritoriālo pārvaldību ERAF līdzfinansētā pētnieciskajā projektā "Vērtībās balstīta teritorijas plānošana ilgtspējīgai zemes izmantošanai un attīstībai"⁸, ir sagatavotas vairākas publikācijas un metodoloģija par vērtībās balstītas pieejas ieviešanu plānošanas praksē. Šajā projektā vērtībās balstīta teritorijas plānošana (VBP) ir vērsta uz teritorijas attīstības plānošanas prakses uzlabošanu; tā ietver teritoriālo efektu (ietekmes) novērtējumu, pamatojoties uz identificētām, galvenokārt, vietējām vērtībām un līdzdalībnieku izvēlēm (attieksmi); tās pamatojums ir vērtību noskaidrošanā un atzīšanā, atbilstoši vērtību tipoloģijai un konceptualizētai līdzdalībai.

---

²VARAM (2020). Konceptuālais ziņojums "Par administratīvo reģionu izveidi". https://www.varam.gov.lv/sites/varam/files/content/files/ATR%20reforma/varamkonceptzin_20102020_adm_reg.pdf

³ <https://likumi.lv/ta/id/256866-visparigie-teritorijas-planosanas-izmantosanas-un-apbuves-noteikumi>

⁴ Reimer, M., Getimis, P., Blotevogel, H., 2014. Spatial Planning Systems and Practices in Europe: A Comparative Perspective on Continuity and Changes. Routledge, New York, 336 pp.

⁵ Auziņš A., Jürgenson E., Burinskienė M. Comparative Analysis of Spatial Planning Systems and Practices: Changes and Continuity in Baltic Countries. In: Hepperle E., Paulsson J., Maliene V., Mansberger R., Auzins A. and Valciukiene J. (eds.), Methods and Concepts of Land Management. Diversity, Changes and New Approaches (pp.13-22). European Academy of Land Use and Development. Switzerland: vdf Hochschulverlag AG an der ETH Zürich, 2020. Open Access. <https://doi.org/10.3218/4027-2>

⁶ Reimer, M., Blotevogel, H.H., 2012. Comparing spatial planning practice in Europe: A Plea for Cultural Sensitization. Planning Practice and Research, 27(1), 7–24. <https://doi.org/10.1080/02697459.2012.659517>

⁷ Fürst, D., 2009. Planning cultures en route to a better comprehension of "planning processes"? In: Knieling, J. and Othengrafen, F. (Eds.), Planning Cultures in Europe: Decoding Cultural Phenomena in Urban and Regional Planning. Ashgate, Farnham, pp. 23–38.

⁸ ERDF No1.1.1.2/VIAA/1/16/161. "A values-led planning approach for sustainable land use and development". Post-doctoral research project 2017-2020. European Regional Development Fund (ERDF). https://www.rtu.lv/en/university/rtu-projects/open?project_number=3256

Sagatavotās VLP metodoloģijas zinātniskais pamatojums iekļauts vairākās augstvērtīgās publikācijās^{9,10}. Ieteikums šo metodoloģiju un tajos piedāvātos risinājumus izmantot teritorijas attīstības plānošanas procesa un instrumentu pilnveidošanā. Metodoloģijā saturiski iekļauta terminoloģija, pamatojums, mērķi un uzdevumi, politikas veidošanas pamatprincipi, konceptuālais ietvars teritorijas attīstības plānošana uzlabošanai, VPL ietvars, vērtību tipoloģija, konceptuālizētās līdzdalības piemēri, vērtību izraisošas novērtēšanas (VCA) metodi¹¹ zemes izmantošanas pārvaldībā, novērtēšanas paņēmienus, kritērijus un rādītājus, ietvaru un pasākumus VLP pieejas ieviešanai teritorijas attīstības plānošanas praksē, kā arī rekomendācijas šādās sadaļās: (1) uzlabojumiem institucionālajā vidē, plānošanas procesa organizēšanā un iesaistē; (2) neformālo (papildinošo) plānošanas instrumentu integrēšanai formālajās plānošanas procedūrās un (3) sabiedrības līdzdalībai, iesaistīšanai un argumentu veidošanai.

Turpmāk ieteikumi politikas veidošanai un teritorijas plānošanas dokumentu uzlabošanai saistāmi ar nākotnes izaicinājumiem un noteiktajām nacionālajām un ES prioritātēm, ievērojot izvirzītos alternatīvos scenārijus, lai raksturotu ražojošās zemes resursu iespējas laika periodos līdz 2030. gadam un līdz 2050. gadam. Atbilstoši šiem scenārijiem ieteikumi tiks papildināti mēģinot sasaistīt ierosinājumus pilnveidot attiecīgos tiesību avotus (NA) ar ierosinājumiem pilnveidot esošos vai izveidot jaunus atbalsta instrumentus racionālai un ilgtspējīgai ZRI.

---

⁹ Auziņš A. Capitalising on the European Research Outcome for Improved Spatial Planning Practices and Territorial Governance. *Land* 2019, 8(11), 163. <https://doi.org/10.3390/land8110163>.

¹⁰ Auzins A. and Chigbu U.E. Values-Led Planning Approach in Spatial Development: A Methodology. *Land* 2021, 10, 461. <https://doi.org/10.3390/land10050461>.

¹¹ Vērtību izraisošas novērtēšanas (VCA) metode zemes izmantošanas pārvaldībā. RTU tehnoloģijas komercializācijas piedāvājums. <https://ortus.rtu.lv/science/lv/innovations/204>.